

контексті, що дозволить поглибити розуміння процесів, котрі відбуваються в правосвідомості, і, найголовніше, – максимально наблизити оцінки, які даються в ході юридичної кваліфікації, до дійсності.

Література

1. Гумилёв Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. – СПб.: Кристалл, 2002.
2. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М.: Искусство, 1972.
3. Кант И. Критика чистого разума. – Симферополь: Реноме, 2003.
4. Шпенглер О. Закат Европы: В 2 т. Т. 1. – М.: Айрис-пресс, 2003.
5. Уитроу Дж. Естественная философия времени. – М.: Едиториал УРСС, 2003.
6. Гумилёв Л.Н. Этнос и категория времени // Доклады географического общества СССР. – М., 1970. – Вып. 15.
7. Черепнин Л.В. Русская хронология / Под ред. проф. А.И. Андреева. – М.: Историко-архивный ин-т ГАУ НКВД СССР, 1944.
8. Коллингвуд Р.Дж. Идея истории. Автобиография. – М.: Наука, 1980.
9. Домбровский Б. Каким временем мы пользуемся? (Этическая концепция времени) // Логос. – 2000. – № 2.
10. Бранский В.П. Синергетический циклизм в истории, культуре и искусстве // Мир психологии. – 2002. – № 3.
11. Карнаух В.К. Волны цивилизации. – СПб.: СПбГУ, 1998.
12. Ящук Т.І. Філософія історії. – К.: Либідь, 2004. – С. 382.
13. Сорокин В.В. Право и время: правовая система в переходное время // Правоведение. – 2002. – № 1.
14. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера. – Л.: Літопис, 2004.
15. Догадайло Е.Ю. Правовая система и время: о правовых способах управления временем // Северо-Кавказ. юрид. вестник. – 2006. – № 1.

УДК 340.13

А.О. Фальковский

СКЛАДОВІ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ

Роль культури у формуванні життєвих орієнтирів людини важко переоцінити. Як зазначає класик сучасної антропології Кліффорд Гірц: «Культурологічні схеми – релігійні, естетичні, наукові, ідеологічні – це «програми»; вони постачають нам шаблони або креслення для організації соціальних і психологічних процесів, так само як генетичні системи надають шаблон для організації процесів органічних» [1, с. 254]. Культурні коди є тим фундаментом, на якому людина вибудовує своє ставлення до навколишнього світу та формує уявлення про своє місце в ньому. Отже, культура може бути визначена як певна якісна ознака людського існування; вона має атрибутивний характер стосовно будь-якого суспільства незалежно від рівня його розвитку [2, с. 156]. Крізь призму культури відбувається легітимація будь-яких інститутів, норм і цінностей, у тому числі правових.

Метою нашого дослідження є розкриття найбільш важливих складових легітимації правових норм, інститутів і цінностей, що зазнають екстраполяції з одного

соціокультурного контексту в іншій. Основні аспекти окресленої проблеми знайшли своє відображення за такими науковими напрямами, як філософія права (Ю. Габермас, В. Гьосле, О. Гьофе, М.Г. Тур) і філософія культури (К. Гірц, С.Ю. Решетников, В.Г. Табачковський та ін.). Водночас на тлі процесів глобалізації проблема інтеркультурної легітимації у правовій сфері є настільки актуальною, що постійно спостерігається нагальна потреба в її всебічному дослідженні.

Право є квінтесенцією думок, уявлень, міркувань, що висуваються в межах тієї чи іншої культури про належне упорядкування соціальних відносин. Воно також є виявом традиції, що не змінювалася протягом тривалого часу, своєрідним відображенням комунікативного простору певної соціокультурної спільноти. Відхід від традиції неминуче призводить до відторгнення привнесеного ззовні досвіду, розрив у постійно триваючому процесі комунікативного обґрунтування правових норм, інститутів і цінностей. Класичним виявленням таких процесів є невдала спроба перенесення західних правових моделей у країни Близького та Середнього Сходу, що призвело до їх відторгнення у свідомості переважної більшості населення.

У наш час відбувається складний і суперечливий процес глобалізації світу. Він докорінно змінює звичні форми співжиття людей і стосується всіх сфер життєдіяльності суспільства. Особливо це стосується культурної сфери, яка є найбільш вразливою для втручання ззовні. Будь-яка сучасна культура зустрічає потужну конкуренцію з боку інших, також вельми розвинутих культур, змушуючи постійно доводити своє право на існування. Відомий український філософ В.Г. Табачковський з цього приводу слушно зазначає: «Доки культури залишалися чужими одна щодо одної, вони не прагнули ні до універсальності, ані до відмінності, вони просто жили своєю своєрідністю, нездоланністю своїх ритуалів і цінностей, не тішачи себе ілюзією пов'язати все воедино. Інтенсивна ж взаємодія культур сьогодні нерідко обертається ілюзією взаємодії» [3, с. 13].

Внаслідок процесів глобалізації відбувається розширення контактів між різними, іноді дуже далекими один від одного, культурними світами, що супроводжується екстраполяцією різноманітних інститутів, стандартів, норм і цінностей. Цей процес може мати непередбачені наслідки, у тому числі потужне відторгнення в суспільній та індивідуальній свідомості чужорідного досвіду, у тому числі пов'язаного з правом.

Глобалізацію супроводжує конфлікт ідентичностей і толерантності. Ідентичність можна визначити як здатність людини до самоусвідомлення своїх ціннісних орієнтацій у співвідношенні з історично-часовою і просторовою локалізацією, соціально-статусною, рольовою структурою, а також конкретною спільнотою. Вона перебуває під постійним тиском з боку затвердження універсальних культурних стандартів (вестернізація), а також з боку культурного розмаїття світу, який відкривається особистості за умов глобального світу. Отже, слід погодитися з тим, що глобалізація є водночас серйозним викликом для національної і культурної ідентичності, найважливішим чинником подолання якого є толерантність, діалог і спадкоємність культур [4, с. 317].

На нашу думку, легітимація правових інститутів, норм і цінностей, що переносяться з одного соціокультурного контексту в інший, можлива тільки в комунікації, вільному неупередженому інтеркультурному обговоренні. Адже дійсно справжній діалог «культурних світів» дозволяє розкрити глибини смислу власної культури, усвідомити її унікальність і самобутність. Все це розкривається в царині комунікації та співвідношення цінностей, норм, значень та ін. [5, с. 118].

При цьому коли в наш час націоналістично орієнтовані представники різних культур, захищаючи традиційні цінності, вступають у справжній діалог з іншими цивілізаціями, таке спілкування взаємно збагачує. Прикладом може бути конструктивний змістовний діалог, що ведуть із західною цивілізацією та іншими народами такі країни Азійсько-Тихоокеанського регіону, як Японія, Китай, Південна Корея.

Водночас, якщо певна цивілізація заявляє про свою виключність та унікальність, вимагаючи від інших підкорення, діалог припиняється та виникає агресивний монолог. Прикладом може бути монолог, що веде західна цивілізація із суспільствами, в яких відбувається процес вестернізації [6, с. 54-55].

У процесі інтеркультурної легітимації правових норм, інститутів і цінностей діалог приймає форму дискурсу. Відомий сучасний філософ О. Гьофе вважає, що «стає необхідним не однобічне повчання іншого, а інтеркультурний діалог. При цьому замало обом сторонам обмежитися викладом своїх поглядів і відповідями на запитання. Оскільки тут необхідно також ставити питання про легітимацію та досліджувати засади культури, то діалог перетворюється на дискурс» [6, с. 45]. З цього приводу інший видатний філософ нашого часу Ю. Габермас зауважив, що саме в дискурсі можна отримати відповідь на запитання про перешкоди на шляху до взаємодії. Адже дискурсивне обґрунтування, на його думку, перетворює тлумачення на інтерпретацію, твердження на пропозицію, пояснення на теоретичне пояснення і виправдання на теоретичне виправдання. Отже, Ю. Габермас пропонує перейти від мови, яка є комунікативною дією, до мови як дискурсу [7, с. 87].

Водночас слід враховувати, що інституційні та культурні контексти дискурсів у різних країнах не є однаковими, саме тому для використання універсальних стандартів є необхідними процедури опосередкування власною культурною традицією. Адже процеси пасивної дезінтеграції, що виникають внаслідок неспроможності життєвого світу соціуму асимілювати елементи інших сильних культур, відбуваються всюди [8, с. 328].

Отже, інтеркультурний правовий дискурс є практикою комунікативного обґрунтування правових норм, інститутів і цінностей, що включає в себе висування та відбір аргументів (тверджень), які повинні бути прийняті різними соціокультурними спільнотами. Основним завданням інтеркультурного правового дискурсу можна вважати обґрунтування правових норм, інститутів і цінностей, що можуть постулюватися як універсальні тільки заради продовження існування людства, зокрема колективні права.

Інтеркультурний правовий дискурс має складну багаторівневу структуру, що безпосередньо збігається з рівнями легітимації. Перший рівень легітимації – це знаходження нейтральних щодо відмінностей кожної з культур аргументів, які б

підтверджували значущість для виживання людства певних правових інститутів, норм і цінностей. Успіх легітимації на цьому рівні безпосередньо залежить від здатності відокремлення перенесених правових структур від умов виникнення, себто культурно-історичного контексту. Досліджуючи можливість утвердження універсальності прав людини, О. Гьофе зазначив, що «західноєвропейський досвід тут може розглядатися лише в певному евристичному значенні; сила ж легітимації полягає лише в незалежних від Європи інтеркультурно значущих аргументах» [6, с. 49]. Отже, у разі з колективними правами необхідно абстрагуватися від їх розробки та первинного утвердження в царині тієї чи іншої соціокультурної спільноти. Другий рівень – це співвіднесення образів людини, що є в основі привнесених правових норм, інститутів і цінностей, з пануючим у межах приймаючої соціокультурної спільноти. Чим більшим буде розрив між ними, тим складнішим і тривалішим буде процес легітимації привнесених правових структур. При цьому задля скорочення та успішності легітимації є доцільним привнесення в правові норми та інститути того уявлення про людину, що сформувався в межах приймаючої культури. Третім рівнем легітимації є знаходження аргументів щодо заперечення чужості привнесених правових явищ для приймаючої їх соціокультурної спільноти.

В. Гьосле слушно зазначає: «Коли культурне розмаїття не суперечить ідеї права або спільному інтересу людей вижити на цій планеті, тоді його слід вважати цінністю і захищати принаймні так само, як і розмаїття біологічних видів. Культура – це скарбниця символічних форм і художніх образів, і оскільки існує не тільки один шлях дістати істини та її виразити, то кожна спроба варта уваги» [10, с. 177]. На нашу думку, інтеркультурний дискурс у такому контексті виступає як засіб обґрунтування правових цінностей, інститутів і норм, значущість яких у різних культурних контекстах не є очевидною.

Складемо підсумки. У правовій сфері, на нашу думку, можуть постулюватися як універсальні тільки норми, інститути і цінності, що є значущими для самого існування людства, наприклад колективні права. При цьому вони можуть отримати належну легітимацію лише у вільному неупередженому обговоренні, з урахуванням специфіки кожної з існуючих у світі культур. В основі інтеркультурного правового дискурсу закладені принципи толерантності, визнання значущості та унікальності всіх існуючих у світі правових культур. Другим рівнем є відповідність правових норм і інститутів тому образу людини, що склався в межах приймаючої культури. І третім рівнем є знаходження аргументів щодо укорінення ідейних джерел того чи іншого привнесеного правового феномена в традицію приймаючої соціокультурної спільноти.

Література

1. Гірц К. Идеология как культурная система // Гірц К. Интерпретация культур: Выбранные эссе: Пер. с англ. – К.: Дух і Літера, 2001. – 542 с.
2. Решетников С.Ю. Теория культуры (логико-методологические подходы) // Общественные науки и современность. – 2007. – № 2. – С. 156-162.
3. Табачковський В.Г. Гуманізм та проблема діалогу культур // Філософ. думка. – 2001. – № 1. – С. 6-25.

4. Тур М.Г. Некласичні моделі легітимації соціальних інститутів. – К.: ПАРАПАН, 2006. – 396 с.
5. Кононенко Б.И. Большой толковый словарь по культурологии. – М.: ООО «Издательство «Вече 2000», ООО «Издательство АКТ», 2003. – 512 с.
6. Василенко И.В. Политическая глобалистика. – М.: Логос, 2003. – 360 с.
7. Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу. – К.: Альтерпрес, 2003. – 264 с.
8. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс // Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
9. Назарчук А.В. Етика глобалізуючого общества. – М.: Директмедиа Паблішинг, 2002. – 381 с.
10. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі. – К.: Лібра, 2003. – 248 с.

УДК 281.9(477)

І.А. Бальжик

СОЦІАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

Основна соціальна роль Церкви в демократичному суспільстві – роль неупередженого морального судді, який підтримує загальнолюдські цінності, права і свободи громадян, милосердя і гуманізм у житті суспільства, закликає громадян і саму державу діяти, виходячи з вимог совісті [1]. Друга важлива роль Церкви – служіння ближньому і суспільству в цілому. Як указує С. Косовської, «служіння ближньому і творіння благих справ в ім'я Христа є основою соціальної поведінки кожного християнина і суспільства християн в їх соборності. Це відкриває необхідність і перспективу соціального служіння Церкви. Шляхами такого служіння є як традиційна благодійність, так і систематична діяльність у вигляді соціальної роботи. На жаль, в нашій країні традиційні форми соціального служіння Церкви були заборонені або суворо регламентовані державою. У цей час, повертаючись на кола свого соціального життя, Церква відроджує властиві їй вироблені століттями форми громадського служіння і розвиває нові» [2].

Богословськими, теоретичними засадами соціальної доктрини виступають основні ідеї Святого Писання, учення «отців церкви», духовних авторитетів, рішення національних і міжнародних зборів духівництва (соборів), настанови керівників конфесій, дослідження теологів, релігійних філософів, соціологів тощо.

Особливості національних державно-церковних відносин привели до того, що Церква не мала системно вираженої соціальної доктрини. Проте це не означає повного ігнорування цього питання православною думкою. Так, І.С. Бердников, один із провідних теоретиків Церкви, ще на початку ХХ ст. розробив основи соціальної концепції Православ'я, хоча не використовував прямо цього терміна. Дослідник його творчості А.Ю. Міхайлов пише: «Те, з чим працював і що відстоював у своїх працях і виступах І.С. Бердников, сьогодні може бути передане поняттям «соціальна доктрина» православної церкви. ...це поняття є аналітичною